

ВЯЛІКІ СЫН ВЯЛІКАГА НАРОДА

Для пользы общества
коль радостно трудиться!

М. В. ЛАМАНОСАЎ.

Бялінскі, прасочваючы ў сваім першым вялікім артыкуле «Літаратурная мары» ход развіцця рускай літаратуры, пачынаючы ад часоў п'яроўскіх перапісванняў, прывёў цудоўнае выказванне Марцінскага пра перагіна вялікага рускага вучонага і літаратара: «Я берагавіць і ладзіць мары, ладзіць і ладзіць мары». У гэтым жа артыкуле Ламаносаў у раздзеле «Літаратура» прывёў цудоўнае выказванне Марцінскага пра перагіна вялікага рускага вучонага і літаратара: «Я берагавіць і ладзіць мары, ладзіць і ладзіць мары».

Вялікі, прасочваючы ў сваім першым вялікім артыкуле «Літаратурная мары» ход развіцця рускай літаратуры, пачынаючы ад часоў п'яроўскіх перапісванняў, прывёў цудоўнае выказванне Марцінскага пра перагіна вялікага рускага вучонага і літаратара: «Я берагавіць і ладзіць мары, ладзіць і ладзіць мары».

універсітэт. Ён, лепш скажыце, сам быў першым нашым універсітэтам».

ПЕРШЫ НАШ УНІВЕРСІТЭТ

магутны аб'ём і ўсебаковасцю думкі, але з'явіўся заўсёды рана».

Характэрныя глыбокі і ўсебаковыя гены Ламаносава, Герцаў пісаў пра яго ў працы «Аб развіцці рэвалюцыйных ідэй у Расіі»: «Як па сваёй энцыклапедычнасці, так і па лёгкасці ўспрыняцтва гэты славы вучоны быў талентам рускага чалавека. Ён пісаў па-рускі, па-німецку і па-французску, па-англійску і па-італьянску. Ён быў гармонічным, кіям, пэтам, фізіялагам, фізікам, астраномам і гісторыкам». Амаль у тых жа словах апісваў Ламаносава Дабролюбаў, укажваючы на разнастайнасць яго заняткаў. Ламаносаў, пісаў Дабролюбаў, «першы рускі вучоны, які адкрыў нам, што ёсць навука, павінен быў сам зрабіць і кіям, і фізікам, і гісторыкам, і палітыка-эканомам, і астронамам, і дадаць яшчэ і літаратуру».

Гідуючы і вобразнаму характару Ламаносава, пісаў Пашукін: «Спаўнаючы наліччавую і славесную называў яго славеснай, Ламаносаў аб'яўляў гэтыя асобы. Праца навуцы была мажэйшай страцю гэтай душы, поўнай страціямі. Гісторык, рытар, механік, кіям, мінералог, мастак і вершнік, ён усе выпрабаваў і ўсё праймаў... Ён стварыў першы

га-геаграфічны, горнай справы і металургіі. Аднак і гуманітарныя факультэты — філасофіі, фізіка-матэматыкі, палітыка-эканамічны і гістарычны — мелі калі не першапачаткова, дык усе ж немалаважны значэнне».

Ламаносаў — заснавальнік навуковага прадзвіжвання ў Расіі. Матэрыялізм, распаўсюджаны ім на глебе навуцы аб прыродзе, уяўляў сабой сапраўды матэрыялістычны пачатак у гісторыі рускай філасофскай думкі.

глыблены ў матэрыялістычнай сістэме Ламаносава.

На месца плоскага эмпірызму, недаўняў і тэарэтычна і развіцця прыроды, тэарэтычна і развіцця ўвядзення аб'ектаў, што пераважалі ў прыродна-навуковай і філасофскай тэорыі, Ламаносаў аб'яўляў навуку, самастойна распаўсюджваючы атамна-карпускулярную (малекулярную) тэорыю, а таксама на сферыкулярна-аб'яўляў навуку аб прыродзе аб'яўляў законаў аб захаванні рэчыва і руху (усягоўны закон прыроды), выступіў у абарону адзінасці практыкі (фактаў, эксперыментаў) і тэорыі (аб'яўляў, гіпотэз) у навуцы і імкнуўся пераадолець метафізічныя погляды на свецкіх вучоных і ідэяў развіцця прыроды і адзінасці прыродных законаў і выніваючых тэарэтычна і тэалягічна з прыродна-навуковай тэорыі.

Аднак матэрыялізм Ламаносава ў галоўных рысах не выніў за межамі гістарычна абмежаванага механістычнага метафізічнага матэрыялізму XVIII стагоддзя, падаўляючы з ім яго моцны і слабы бакі. Толькі XIX стагоддзе было асяродкам тэарэтычна дасягненняў у развіцці прыроды. Тым не менш, многія

глыбока пільныя думкі Ламаносава атрымалі ў далейшым бліскучае пацвярджэнне і абгрунтаванне. Гэта адносіцца, перш за ўсё, да ідэй яго закона аб захаванні матэрыі і руху, які атрымалі ў XIX і XX стагоддзях трымае навуковае абгрунтаванне і ўніверсальнае значэнне.

Ламаносаў быў не толькі вялікім вучоным-тэарэтыкам, але і практыкам. Усё сьледвае ўсёабдымнасці гена ён імкнуўся накіраваць у рэальныя сацыяльныя развіцці практычныя сілы нашай радзімы. Справадзіў пісаў Чарнышэўскі: «Ламаносаў палымна любіў навуку, але думаў і клапаціўся выключна пра тое, што патрэбна было для карысці яго радзімы. Ён хацеў служыць не чыстай навуцы, а толькі айчыне».

Даследаванні Ламаносава ў галінах фізікі, кіям, электрычнасці, оптыкі, астраноміі, геаграфіі, горнай справы, металургіі, тэалягіі, гісторыі, якія паставілі перад сабой, у пераважнай частцы былі для карысці яго радзімы. Ён хацеў служыць не чыстай навуцы, а толькі айчыне».

Даследаванні Ламаносава ў галінах фізікі, кіям, электрычнасці, оптыкі, астраноміі, геаграфіі, горнай справы, металургіі, тэалягіі, гісторыі, якія паставілі перад сабой, у пераважнай частцы былі для карысці яго радзімы. Ён хацеў служыць не чыстай навуцы, а толькі айчыне».

Даследаванні Ламаносава ў галінах фізікі, кіям, электрычнасці, оптыкі, астраноміі, геаграфіі, горнай справы, металургіі, тэалягіі, гісторыі, якія паставілі перад сабой, у пераважнай частцы былі для карысці яго радзімы. Ён хацеў служыць не чыстай навуцы, а толькі айчыне».

Даследаванні Ламаносава ў галінах фізікі, кіям, электрычнасці, оптыкі, астраноміі, геаграфіі, горнай справы, металургіі, тэалягіі, гісторыі, якія паставілі перад сабой, у пераважнай частцы былі для карысці яго радзімы. Ён хацеў служыць не чыстай навуцы, а толькі айчыне».

Без перавелічэння можна сказаць, што Ламаносаў быў вучоным у пазіі і мастацтва, пэтам і мастаком у навуцы.

С. І. ВАВІЛАЎ.

ВЯЎНІЧЫ МАТЭРЫЯЛІСТ

У той час, калі ў навуцы пачалася хваля фізікі і кіям, Міхал Васільевіч Ламаносаў імкнуўся даць строга навуковае матэрыялістычнае тлумачэнне прадметаў і з'яў праддзі.

Праца Ламаносава ў галіне прыродна-навуковай тэалягіі і ў іпэрацыі са асновай навукова-матэрыялістычнага светаразумевання. Ён быў глыбока перакананы, што ў аснове існуючага свету ляжыць матэрыя, якая заканамерна развіваецца.

У выніку вывучэння ўласцівасцей розных рэчываў Ламаносаў упершыню ў гісторыі чалавечай думкі ўсталяваў, што самая важная і фундаментальная ўласцівасць матэрыі — яе незнішчальнасць. Нікі рух, па яго сфармуляванню, не можа адбывацца без матэрыі. Так, у 1748 г. ён адкрыў усеагульны закон прыроды — закон захавання матэрыі і руху.

З гэтага часу кіям ўпершыню стала дакладнай прыродна-навукай.

Вывісанае значэнне ў барацьбе за матэрыялістычнае светаразумеўне прыроды мае таксама распаўсюджванне Ламаносавым у 1741 — 1743 гг. атамна-малекулярнай тэорыі будовы рэчыва, згодна якой уся прырода, кожнае цела і рэчыва маюць атамную будову. Ён быў станаўлена сувязь станаў целаў і холаду з рухам часцінак. Ён даказаў, што целаўны ўзнікне ў выніку руху малекул. Ён падышоў да матэрыялістычнага разумення прычын кіямных ўласцівасцей цела на 60 год раней, чым гэта было зроблена Дальтонам.

Г. ГАЦКО.

МАЯК РУСКАЙ ФІЛАЛОГІІ

«Одні, публічнымі прамовамі і дыскусійнымі скаржэствамі ў прыгожым акадэміі перад усім светам дэклімаваў гэдэ. На прыроднай мове рознага роду кіямі творамі граматычнымі, рытарычнымі, вершанымі, гістарычнымі, таксама і да высокіх навуковых належаючых, фізічнымі, кіямнымі, механічнымі, стыль расійскі ў мінулыя дзесяцігоддзі год несумняна вычысціў перад ранейшым і многа здольней стаў для выкавання ідэй трудных, пра што сведчыць агульная апраца маіх твораў і ва ўсіх кіямных ужываемых з іх слоў і выразаў, што для асветы народа многа служыць», — так пісаў Міхал Ламаносаў у запіску на ім імператара ў ліпені 1762 г.

Для такой ацэнкі сваёй дзейнасці вялікі вучоны меў усе падставы.

Да Ламаносава пытаннямі рускай мовы амаль ніхто сур'ёзна не займаўся, хоць у гэтым была вялікая неабходнасць, пастаўлена самай кіямсцю. У п'ятроўскую эпоху ў рускай мове адбыліся вялікія змены. З аднаго боку, царкоўна-славянская мова стыхія пачала астапаць месца жывой гутарковай мове рускага народа; з другога — узнікліся протык замежных моўных элементаў. Вялікі вучоны і паставіў перад сабой задачу адстаць нацыянальную самабытнасць роднай мовы. З уласці-

вай яму прадзвіжваючы Ламаносаў вызначыў шлях развіцця рускай літаратурнай мовы, які ідзе праз творчасць А. Пушкіна да М. Горькага, да сучаснай літаратуры.

Асноўныя палажэнні М. Ламаносава аб шляхах развіцця рускай літаратурнай мовы і ёе граматычных законах выказаны ім у «Расійскай граматцыцы» і артыкуле «Аб карысці кніг царкоўных у расійскай мове».

Ламаносаў-філолаг шырока выкарыстоўваў у сваіх працах рускую народную паэзію. Ён вельмі часта звяртаўся да рускіх народных прыказак і прымавак.

У мастацкіх творах Ламаносава знаходзім творчае выкарыстанне ім народнага моўнага багацця. Яго сатырычныя творы, цесна звязаны з народнай сатырай, перш за ўсё з сатырай рускіх народных прымавак і прыказак. Ламаносаў першым абгрунтаваў тэарэтычны асновы развіцця нацыянальнай літаратуры на багатай глебе рускай народнай творчасці.

Нельга не бачыць, што напрамку і кіям пачынаў спадчыніц Ламаносава абумоўлены самі часамі. Творы яго носіць пераважна палемічны характар, бо яго час патрабаваў ад рускіх пісьменнікаў упертай барацьбы за нацыянальную культуру, а значыць і за народ і раздзім.

Ламаносаў — не толькі вялікі пэтар, але і выдатны крытык і тэарэтык літаратуры. Многія яго палажэнні як бы накіраваны ў наш час сучаснасць, да нашых пісьмен-

нікаў. У сваім разважэнні «Аб якасцях вершаскладальніцка» Ламаносаў гаворыць, што пэтар павінен валодаць вялікім запасам ведаў, бо думка пэтра «нараджаецца як ад глыбокай эрудыцыі, так і ад далучанага да яе высокага духу і агню прыроджанай вершаскладальніцка».

Выступаючы супраць рамесніцтва ў пазіі, Ламаносаў гаворыць і аб кіямскай складанай працы пісьменніка. «Многіх навуковых дасканаласць мае свае межы, але вершаскладальніцтва іх не можа. Каб быць дасканалым пэтарам, пэтару аб усіх навуках мець дастатковае паніжэнне, а ў многіх — дасканаласць ведаў».

Надзвычай вялікіх заслуг Ламаносава ў распаўсюджванні рускага вершаскладальніцка. Гэтую пытанню прысвечана яго першая тэарэтыка-літаратурная праца «Пісьмо аб правільных расійскага вершаскладальніцка» (1739).

Можна пісаць прыгожа толькі тады, калі ведаеш мову і заўсёды граматычныя правілы. «Упная артыкула, касназвучная назва, негрунтоўная філасофія, непрыемная гісторыя, няпэўная прысуджэнне без граматыкі», — пісаў ён.

Вучоны і пэтар Міхал Васільевіч Ламаносаў уласцю ў сабе рускі народны генай. Бялінскі гаварыў, што гэта такі генай, які «ўме перамагчы свае перашкоды. Ён і стаў бы ім вярхоўны лёс, што, нарэшце, рускі элітны да ўсёго вялікага і цудоўнага».

У. БОГАН.

У беларускім друку

У 1911 г., да 200-годдзя з дня нараджэння М. В. Ламаносава, М. Вагдановіч напісаў артыкул «Пазіі генайскага вучонага». Да гэтага часу гэта артыкул, які быў надрукаваны ўпершыню ў друку, тэма з'яўляецца тэмай пэтра.

У Вагдановіч гаворыць пра Ламаносава: «Гэта была душа генайскага вучонага, вялікага праддзі прыроды. Ён валодаў інстынктам Калумба, ён паставіў і імкнуўся да новых адкрыццяў і дасягненняў. Шырыня ведаў і яшчэ большы шырыня ўвядзення дасягненняў яму малявалі гістарычныя кіямныя дасягненні, стварэнне сямейна-гіпотэзы, якім было месца калі не ў навуцы, дык у пазіі».

У савецкіх беларускіх вучоных напісалі шэраг прац аб Ламаносаве. Большасць з іх прысвечана разгляду яго навуковай дзейнасці. У часопісе «Полымя» (№ 11, 1951) быў змешчаны артыкул П. Пасюка «Міхал Васільевіч Ламаносаў», у якім пададзена біяграфія вялікага вучонага і ахарактарызаваў яго дзейнасць як вучонага і пісьменніка.

Вялікае даследаванне Е. Азаранкі «Светалапіс М. В. Ламаносава» выйшаў у 1959 г. Беларускі ўніверсітэт у Мінску апублікаваў таксама асобны артыкул пра вялікага вучонага.

Светалапіс Ламаносава прысвечаны артыкул С. Сіпчанова «Аб тэндэнцыі М. В. Ламаносава да вываду з рамкаў метафізічнага светаразумеўня».

У 1952 г. Тэалягія па распаўсюджванні палітычных і навуковых ведаў БССР выдала папулярную брашуру М. Ярына «Міхал Васільевіч Ламаносаў — заснавальнік кіямі».

Цікавыя работы аб навуковай дзейнасці Ламаносава напісаны акадэмікам М. Вабаравым, найбольш грунтоўна — а кіям — манаграфія «М. В. Ламаносаў і яго работы на кіям сінтэты».

Многія артыкулы, прысвечаныя Ламаносаву, друкавалі газеты і часопісы.

Ш. САЧАНКА.

Міхайла Ламаносаў

Аляксей МАРКАЎ

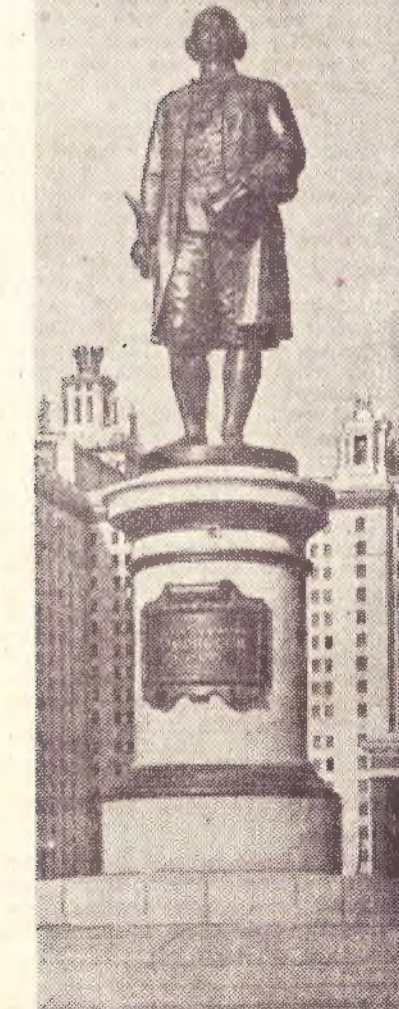
Лажыцца ў вышній кашулі...
З акна зачыні не адрываць.
Пупішкі красавіч адчулі,
Вядзе секундамі лік калей.
Заплюшчылі вочы — хваля мёрна
Гайдае, падыме ў лёт.
Дрымотай лезе неймавернай,
Гудзе, як вулей, калейрот.
Адкінуў хворы прасцірадале
І халадок крануў чело.
І праз хвіліну зноў няшчадна
У дрэнны ўсё ўзяло...
І зноў пупішкі перабой,
І гасне зрок ад цемноты.
Я знаю, сэрце, што з табой,
Я знаю, стомленае ты.
Як птах падбіты, пране ўзвіцця
Ды чужы ўмчы іму крыло.
І як яшчэ ты можаў біцца,
Ды ты ж дейно згорэў магло!
Ідуць, п'ятушчы год за годам.
Чого ты толькі тут не знес!
У славу рускага народа
І за яго вялікі лёс!
Ля Вакрэскай брамы хвацця
У літару білі ў гэты час:
Такое сьвята нам не дацка,
У Маскве такое — першы раз.
Вось адкрыцці ўніверсітэта
У сягоння будзеца Маскве...
Шпакі нібы адчулі гэта —
Ім сін і высь у галаве.
Вучоны ў адзены строгім,
І шыкары са Спасскай школы,
І гошкі, толькі што з дарогі,
І шмат хто з далечы прыйшоў.
У світах носьціх тут сьляне,
Прэзідэнт, што білі ў Маскве,
Сваё далаі меркаванне,
Прыліжы гуртам на траве.
Усе: купец, забрак кірлявы —
Не прануцілі гэтых свят,
Ад дэбцо ўсміліся халавы,
Бліснучы быў глянец кожны рад.

З фасадаў сцен на ўсіх паказана
Шукаць зверну паглядзець.
І поспехаў жадаў выразае,
Сам стомлены ад важкіх спраў.
Нібы ён рускі храм навукі
Абдуваць вушч з мой пары,
І слухае ўсе — жалы, стары
Яго натруджаныя рукі.
І горада става тут
Сам я вучоны Пасцірбургі:
Цялоў — започны сурду,
Шумахер з Таубертмашустрым.
Ды толькі не было таго,
Хто марыў з першых сваіх крокаў.
Не пра карысць мяшка свайго,
Не аб пасадзе звышвысокай...
Ён марыў, што ў яго народзе
Патухне рабалецтва страх,
Усё, якое не знаходзім,
У мудрых знойдзем буквары,
І будзе ззяць сьвято Расіі
Праз край вялікае зямлі!
І вось яго не заперлі!
На ўрачысцях...
Што ж, калі
Збыліся, хай дзеля хваста
Воскі, што вызначыў тут месца,
Дзе стана ўніверсітэт.
Які ў вонках будучыя рамы,
Дзе кветкінам навука ідзець,
Якія пільны і праграмы
І факультэты які ідзе...
Яго, што пабіваў парогі,
Прасіў Шувалява ён дла...
Ледзь ён не кланяўся ў ногі:
Моў, прасіць руская зямля.
Закінеце слова ў царыцы,
Навука — лепшага быццё,
Меру, мо тэба, памаліцца

За ваша і яе жыццё.
...Заблілі, не заперлі,
І, можа, сэрца ад таго
Спыняцца, губляе сілу...
А папракце, віцце каго?
А, Пасюскі, кахач, хваля нейкі?
А, Ламаносаў, усё ж ты ногі!
Ды з форты сінч усё заклікай,
Не прастужа, я, дэльбо!
Прысідзе, Міколенка, то ж,
Дзякуй,
Што ты старога не забыў...
Ты хмурі нешта! Нібы плакаў!
Мо глуміць! Ах, я не спяю...
А, разуменне... Што ж ты гэта!
Часы такія прыліпаюць —
Не толькі ўніверсітэтам
Імёны нашы нададуць.
І на Расі, дзе сэрца промне,
Дзе ўкладзены жар майго душы,
Усё, якое не знаходзім,
Як нашу славу ні душы.
Зажыды да намі застаецца,
Ліхім зчыліцам як на зло,
Што ззяе ў будучым сьвятлом.
Ну, не складай, Мікола, рукі
І сядзь добра, каб быў усход...
З добразычлівым словам ўнокі
Сожніце наш плем у нейкі год.
Таму я толькі заклочаю,
Што ратм працы майго плем
Дурнім будзе пазлоном,
«Сьвятыня» раптам стане ён.
Хвалябу бязмерна будзе
Множыць, множыць,
Нязгодных выплываць які ў бок,
Асобным спіскам прыложаць,
Або не пусцяць і на крок.
Хачу я, дэрагі людзі,
Успрачэць з вамі быць звычай!
Няхай мяне ўжо і не будзе,

Спрачайцеся вы і тады.

Зіцкіце ў сценках мармур светлы.
Страпоў у неба бліскучы дах.
Цудоўны, казачны і вольны
На горках Ленінскіх той гмах.
Узвышшы вольна, як падакова,
Што абвітае стан Маскве.
Красой цудоўнаю, суровай
Уверх ён зоркаю імкне.
Сядзі прышый акут і немец,
І для французца шлях адкрыць.
Янчы, мой, з Волгаю сьбіры.
Як ўсеагунай дружбы злітак
Тут ззяе ўніверсітэт.
У дэль, што змрочнасьцю пакрыта,
Праменьні міру, прады шыле.
А ночч смех і фэверверкі,
Судакі кветкіма мігцяць,
Надзвонкі шчыра пільнакі.
Цяпер саромліва глядзяць.
Ідуць студэнткі...
Як яваслеле,
Усё ад радасці гарыць...
Ды сьняжы ж сьвята — наваеселле,
Гасіцца з раніцай пары.
Тут адкрыцці ўніверсітэта,
І трубы медыя ляюць
Пра быс голас падзюць.
Нібы вост голас падзюць.
І не згараюць, далёкі
Прышоў і стаў жыць, як быў,
Наш родны, шыры і глыбокі...
Над ім хмурныя гурт прапіль,
Стаць на плошчы, на зідне,
Як апака долі ён народу,
Што ў шматці стрыман,
Моцны ў горы,
Ён не кране!
Пераклад з рускай мовы
С. ШУШКЕВІЧА.

Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт на Ленінскім гары.
НА ЗДЫМКУ: помнік М. В. Ламаносава.
Фота Н. ГРАНОЎСКАГА. (ТАСС).

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

17 лістапада 1961 года. 3

